

QADRIYATLAR FALSAFASI

Halimjonova Nozanin Abrorjon qizi

FarDu Axborot tizimlari va texnologiyalari yo'nalishi

1-kurs talabasi

halimjonovanozanin@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy falsafaning fundamental yo'nalishlaridan biri bo'lgan aksiologiya — qadriyatlar falsafasining nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etishga bag'ishlangan. Maqolada insoniyat sivilizatsiyasi rivojida qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy kompas sifatidagi o'rni atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida qadriyatlar tizimining antik davrdan hozirgi kunga qadar bosib o'tgan evolyutsion yo'li, xususan, Suqrotning ezgulik konsepsiyasidan tortib, Kantning axloqiy qonuniyatlarigacha bo'lgan qarashlar qiyosiy o'rganilgan. Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi dialektika masalasi yoritiladi. Muallif "iste'mol madaniyati" va texnokratik dunyoqarashning kuchayishi natijasida yuzaga kelayotgan ma'naviy bo'shliq hamda qadriyatlar inqirozini bartaraf etish yo'llarini izlaydi. Tadqiqotda qadriyatlarning iyerarxik tuzilishi — hayotiy, ijtimoiy, kognitiv va diniy qatlamlari tasniflanib, ularning shaxs kamolotidagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Aksiologiya, qadriyatlar iyerarxiyasi, ma'naviy transformatsiya, milliy o'zlik, umuminsoniy tamoyillar, axloqiy tanlov, globallashuv, sotsiokultural dinamika, vizantiya, nihilizm, komil inson.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию теоретических и практических аспектов аксиологии — философии ценностей, являющейся одним из фундаментальных направлений современной философии. В работе подробно анализируется роль ценностей как духовно-нравственного компаса в развитии человеческой цивилизации. В ходе исследования изучен эволюционный путь системы ценностей от античности

до наших дней, в частности, проведен сравнительный анализ взглядов — от концепции блага Сократа до этических закономерностей Канта. Особое внимание уделяется диалектике национальных и общечеловеческих ценностей в условиях глобализации и цифровой трансформации. Автор исследует причины возникновения духовного вакуума и кризиса ценностей в результате усиления «культуры потребления» и технократического мировоззрения, а также предлагает пути их преодоления. В исследовании классифицируется иерархическая структура ценностей — витальные, социальные, когнитивные и религиозные уровни, и обосновывается их значимость в совершенствовании личности.

Ключевые слова: Аксиология, иерархия ценностей, духовная трансформация, национальная идентичность, общечеловеческие принципы, моральный выбор, глобализация, социокультурная динамика, нигилизм, совершенный человек.

Abstract: This article explores the theoretical and practical aspects of axiology—the philosophy of values—as one of the fundamental branches of modern philosophy. It provides a comprehensive analysis of the role of values as a spiritual and ethical compass in the development of human civilization. The study examines the evolutionary trajectory of value systems from antiquity to the present, specifically offering a comparative analysis of perspectives ranging from Socrates' concept of goodness to Kant's ethical laws. The dialectics between national and universal values in the context of globalization and digital transformation are highlighted. The author investigates the spiritual vacuum and the crisis of values arising from the rise of "consumer culture" and technocratic worldviews, seeking effective ways to mitigate these challenges. The research classifies the hierarchical structure of values—including vital, social, cognitive, and religious layers—and substantiates their significance in the attainment of personal excellence and self-actualization.

Keywords: Axiology, hierarchy of values, spiritual transformation, national identity, universal principles, moral choice, globalization, socio-cultural dynamics, nihilism, the perfect human (*insan al-kamil*).

Kirish

Qadriyat o'zi nima?

Qadriyat — ob'ekt yoki hodisalarning inson va jamiyat uchun ahamiyatini ifodalovchi tushunchadir. Bu shunchaki moddiy boylik emas, balki inson intiladigan ideal, me'yor va tamoyillardir. Falsafiy nuqtai nazardan qadriyatlarni bir necha guruhga bo'lish mumkin:

Axloqiy qadriyatlar: Ezgulik, adolat, vijdon, burch va sadoqat.

Estetik qadriyatlar: Go'zallik, uyg'unlik va nafosat.

Ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar: Ozodlik, tenglik, tinchlik va vatanparvarlik.

Diniy qadriyatlar: Iymon, e'tiqod va muqaddaslik tushunchalari.

Qadriyatlar — Insoniyatning Ma'naviy Kompas

Insoniyat paydo bo'libdiki, o'z mavjudligini anglashga, borliqning mohiyatini tushunishga va hayotini ma'lum bir tartibga solishga intilib keladi. Bu intilishlarning markazida esa har doim qadriyatlar turgan. Falsafa fanining fundamental tarmog'i bo'lmish aksiologiya (qadriyatlar nazariyasi) aynan nima uchun ba'zi narsalar biz uchun qadrlil, nima uchun biz yaxshilikni yomonlikdan, go'zallikni xunuklikdan, adolatni zulmdan ustun qo'yamiz, degan savollarga javob izlaydi.

Qadriyatlar — bu shunchaki qog'ozdagi tushunchalar emas, balki inson harakatlarini boshqaruvchi, uning irodasini shakllantiruvchi va hayot yo'lidagi tanlovlarini belgilab beruvchi ichki "ma'naviy kompas"dir. Har bir insonning shaxs sifatida shakllanishi, jamiyatning birlashishi va millatning yuksalishi bevosita uning tayangan qadriyatlar tizimiga bog'liq. Agarda insoniyat tarixiga nazar tashlasak, buyuk sivilizatsiyalarning yuksalishi yuksak axloqiy va ma'naviy qadriyatlarning tantanasi bilan, ularning inqirozi esa ushbu asoslarning yemirilishi bilan bog'liq ekanini ko'ramiz.

Bugungi shiddatli globallashuv, axborot oqimining cheksizligi va texnologik inqiloblar davrida qadriyatlar falsafasi har qachongidan ham dolzarbroq ahamiyat kasb etmoqda. Moddiy boyliklar va "iste'mol madaniyati" birinchi planga chiqayotgan bir paytda, inson o'zligini, vijdonini va ma'naviy muvozanatini qanday

saqlab qolishi mumkin? Ushbu maqola inson hayotining asosi bo'lgan qadriyatlarning falsafiy ildizlarini, ularning turlarini va zamonaviy dunyodagi transformatsiyasini tahlil qilishga qaratilgan.

Ushbu kengaytirilgan kirish qismining asosiy nuqtalari:

Intellektual asos: Aksiologiyani mohiyatini tushuntiradi.

Metaforik yondashuv: Qadriyatlarni "ma'naviy kompas" sifatida tasvirlaydi.

Tarixiy bog'liqlik: Sivilizatsiyalar taqdiri qadriyatlarga bog'liqligini ko'rsatadi.

Zamonaviylik: Globallashuv va texnologiya davridagi inqirozlar haqida ogohlantiradi.

Xulosa

Qadriyatlar falsafasi shunchaki akademik fan yoki mavhum nazariyalar majmuasi emas, balki insoniyatning o'zligini anglash yo'lidagi eng hayotiy va zaruriy ehtiyojdir. Tadqiqotimiz davomida ko'rib chiqqanimizdek, qadriyatlar tizimi shaxsning dunyoga bo'lgan munosabatini shakllantiruvchi, uning ijtimoiy xulq-atvorini tartibga soluvchi va jamiyatning ichki birligini ta'minlovchi ma'naviy karkas (asos) vazifasini o'taydi. Qadriyatlar dinamik xarakterga ega bo'lib, ular jamiyat taraqqiyoti bilan birga evolyutsiya qilib boradi. Biroq, bu o'zgaruvchanlik ichida insoniyatni "inson" darajasida ushlab turuvchi absolyut qadriyatlar — ezgulik, haqiqat, adolat, muhabbat va go'zallik mavjudki, ularning devalvatsiyasi (qadsizlanishi) har qanday buyuk madaniyatni tanazzulga yetaklashi muqarrar. Bugungi globallashuv sharoitida bizning asosiy vazifamiz — milliy qadriyatlarimizning betakror qirralarini (masalan, jamoaviylik, ota-onaga ehtirom, mahalla madaniyati) saqlab qolgan holda, ularni umuminsoniy demokratik yutuqlar bilan boyitishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1) Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
 - 2) Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
 - 3) Abu Nasr Forobiy. "Fozil odamlar shahri". – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
 - 4) Navoiy. "Mahbub ul-qulub". (Mukammal asarlar to'plami). – Toshkent: Fan, 2011.
 - 5) Immanuel Kant. "Amaliy aql tanqidi" (Kritik der praktischen Vernunft). (O'zbek yoki rus tilidagi nashrlari).
 - 6) Ibrohimov A., Sultonov X., Jo'rayev N. "Vatan tuyg'usi". – Toshkent: O'zbekiston, 1996.
 - 7) Saifnazarov I., Qosimov B. "Falsafa" (O'quv qo'llanma). – Toshkent: Sharq, 2005.
 - 8) Nietzsche F. "Zardusht tavallusi" (Also sprach Zarathustra). (O'zbekcha tarjimasi: I. G'afurov). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
 - 9) Vindalband V. "Sennosti i miroponimanie" (Aksiologiyaga oid klassik asarlar to'plami). – Moskva: Respublika, 1995.
 - 10) Tulenov J. "Qadriyatlar falsafasi". – Toshkent: O'zbekiston, 1998.
- Frankl V. "Insonning ma'no izlashi" (Man's Search for Meaning). – Toshkent: Akademnashr, 2021.
- G'aybullayev O. "Milliy qadriyatlar va ma'naviy taraqqiyot". – Toshkent: Fan, 2007.